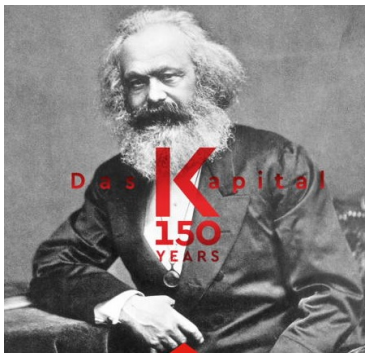
Αλέκος Αναγνωστάκης

Το κυνηγόσκυλο και το θήραμα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΕΡΔΟΥΣ

Από το 1843, όταν ο Μαρξ πρωτοδημοσίευσε το έργο του Κριτική της Θεωρίας του Κράτους του Χέγκελ, ως τον Αύγουστο του 1867 που κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος του Κεφαλαίου χρειάστηκαν 24 χρόνια. Στο διάστημα αυτό, ο Μαρξ θεώρησε απαραίτητο να διαμορφώσει τις θεμελιώδεις φιλοσοφικές αντιλήψεις, την υλιστική γνωσιοθεωρία και τη θεωρία του ιστορικού υλισμού, προτού αναπτύξει τις απόψεις του για την πολιτική οικονομία. *«Να απαλλάξει την εγκελιανή διαλεκτική από τις ιδεαλιστικές επικαλύψεις της και να τη χρησιμοποιήσει σαν βάση για την κριτική της πολιτικής οικονομίας»* (Μπιτσάκης, Καρλ Μαρξ, ο Θεωρητικός του προλεταριάτου, σελ 124).

Η συγγραφή του Κεφαλαίου απαιτούσε τη θεωρία της γνώσης και τη φιλοσοφία του ανθρώπου που ταυτόχρονα με τη σειρά του, το ίδιο το Κεφάλαιο τις ανέπτυσσε. Αυτό το ατέλειωτο ερευνητικό έργο ξεκίνησε το 1857 και συνεχίστηκε είκοσι έξι ολόκληρα χρόνια, ως το θάνατο του Μαρξ το Μάρτη 1883. Από όλο τον όγκο των χειρογράφων του, με την επιμέλεια του Ένγκελς, δημοσιεύτηκε δεύτερος τόμος το 1885 και τρίτος το 1894 (στα ελληνικά μόλις το 1960). Ο νόμος της πτωτικής τάσης του μέσου ποσοστού κέρδους αναπτύσσεται κυρίως στον τρίτο τόμο, στα κεφάλαια 13-15, παρόλο που βασικοί παράγοντες που τον καθορίζουν (μεταβλητό κεφάλαιο μ, σταθερό κεφάλαιο σ, υπεραξία υ), αναπτύσσονται ήδη στον πρώτο τόμο.

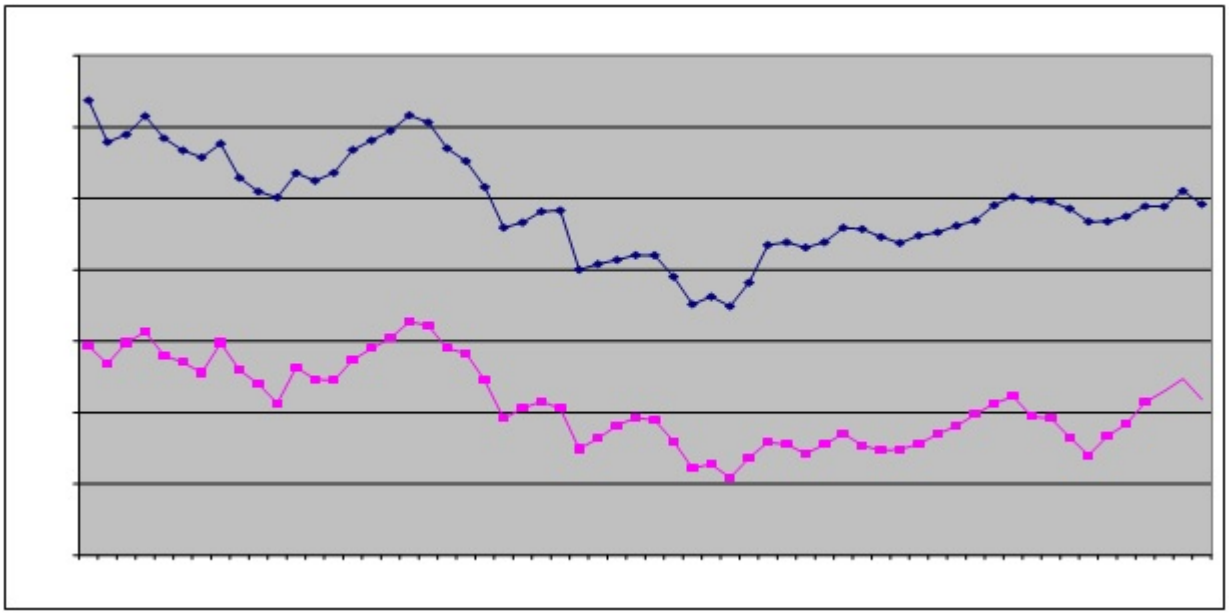
> *Τα αστικά επιτελεία επιλέγουν τον – ίδιο αλλά βαθύτερα – χρεοκοπημένο νεοφιλευθερισμό ως απάντηση στην κρίση. Ο καπιταλισμός, ελλείψει εναλλακτικής, αυτοπεριορίζεται αναγκαστικά, γι' αυτό γίνεται ολοένα*

επιθετικότερος

Στην καπιταλιστική παραγωγή «παράγεται μόνο εκείνο που μπορεί να παραχθεί με κέρδος και εφόσον μπορεί να παράγεται με κέρδος», το κέρδος είναι το κίνητρο, «το ζωογόνο πυρ». Το δε ποσοστό του, «το ποσοστό του κέρδους», είναι ο δείκτης της αποδοτικότητας του κεφαλαίου, το επίπεδο του και οι διακυμάνσεις του, η κινητήρια δύναμη της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής. Κι αυτό γιατί τους καπιταλιστές δεν τους ενδιαφέρει απλώς και μόνον η μέγιστη δυνατή παραγωγή κέρδους, αλλά η μέγιστη δυνατή παραγωγή κέρδους ανά μονάδα κεφαλαίου, δηλαδή το μέγιστο ποσοστό κέρδους. Το κεφάλαιο κυνηγά, όπως το κυνηγόσκυλο το θήραμα, περιοχές και κλάδους με το υψηλότερο δυνατό ποσοστό κέρδους. Γι αυτό ακριβώς, ο νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους είναι ο νόμος κίνησης του κεφαλαίου που δρα κατά τις διακυμάνσεις του ως ο ρυθμιστής της οικονομικής δραστηριότητας των καπιταλιστών.

Το ποσοστό του κέρδους *K= (υ/σ+μ).100%* εκφράζεται σαν το πηλίκο ανάμεσα στην *υπεραξία υ* προς *το συνολικό κεφάλαιο, σταθερό σ (μηχανές, πρώτες ύλες) και μεταβλητό (μισθοί μ)*. Η σχέση φαίνεται ως μια τυπική μαθηματική σχέση. Στην ουσία όμως **είναι η πάλη των τάξεων μαθηματικοποιημένη.**

Τα μεγέθη υ, σ, και μ είναι κοινωνικά μεγέθη. Το καθένα κουβαλά τη δικιά του κοινωνική «ιστορία» των εξελίξεων. Το σταθερό κεφάλαιο σ φέρει μαζί του τη δυναμική της επιστημονικοτεχνικής εξέλιξης, του τρόπου και των όρων απόκτησης των πρώτων υλών, η υπεραξία υ, τους κάθε φορά τρόπους απόσπασης της, το χρόνο και την οργάνωση της παραγωγής και εργασίας, το μεταβλητό κεφάλαιο μ το κάθε φορά αποτέλεσμα των αγώνων για το ύψος της εργατικής αμοιβής.

Καθαρό ποσοστό κέρδους (r) στην ιδιωτική οικονομία (πάνω καμπύλη) και στον εταιρικό τομέα, ΗΠΑ 1948-2007 Πηγή: Μανιάτης (2012).

Το μέσο ποσοστό κέρδους από το 1948, πέφτει διαρκώς με ασθενικές ανακάμψεις και απότομα.

Το 1983 – ’87, τόσο στην ελληνική όσο και στην αμερικάνικη οικονομία, έπεσε στο ιστορικά χαμηλότερο, μεταπολεμικά, σημείο. Από 30% που ήταν περίπου γύρω στο 1960 στο 10%, δηλαδή 67% κάτω! Η πολιτική του νεοφιλελευθερισμού οδήγησε σε μια ασθενική άνοδο του ποσοστού κέρδους, ως τα μισά, στο 16% περίπου. Για να βυθιστεί ξανά με την κρίση του 2008.

.....

Το κέρδος, όπως το συναντάμε στην πιάτσα της αγοράς αλλά και στην αστική οικονομία, εμφανίζεται κάτι σαν **θαύμα** που γεννιέται κατά την αγοροπωλησία. Το χρήμα, η υλική έκφραση του κεφαλαίου, εμφανίζεται ως «πράγμα» που αποτιμά τα πάντα και ταυτόχρονα κατά την αγοροπωλησία, καθώς λειτουργεί ως κεφάλαιο, αυτο-αυξάνεται. Το δε κέρδος παρουσιάζεται σαν η υπεραξία που είναι δημιούργημα όχι αποκλειστικά του εργάτη αλλά, δήθεν, όλου του επενδυμένου κεφαλαίου. Και έτσι μυστικοποιείται η πραγματική πηγή προέλευσης του, συγκαλύπτεται η εκμετάλλευση της εργασίας από το κεφάλαιο. Στην

πραγματικότητα, καταδεικνύει ο Μαρξ, το νεογνό που λέγεται υπεραξία γεννιέται στη σφαίρα της παραγωγής ως ώριμο τέκνο της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης από το κεφάλαιο. Είναι το μέρος της απλήρωτης δουλειάς, από τον εργοδότη, του εργάτη.

Το ποσοστό κέρδους Κ μαθηματικά μπορεί να αυξάνει με κάθε τρόπο που οδηγεί στην αύξηση του αριθμητή με μεγαλύτερο ρυθμό από ότι του παρανομαστή ή στην ελάττωση του με ρυθμό μικρότερο από του παρανομαστή. Ο Μαρξ ωστόσο παρεμβαίνει και διερευνά τη σχέση με βάση τα συμβαίνοντα στην καπιταλιστική παραγωγή. Αποδεικνύει πως το τμήμα της υπεραξίας υ που επενδύεται κάθε φορά σε νέα μέσα παραγωγής για να αναπτυχθεί η παραγωγικότητα της εργασίας τείνει να είναι όλο και μεγαλύτερο απ' το τμήμα που επενδύεται ταυτόχρονα σε εργάτες, («ζωντανή εργασία"), που αποτελούν τη μοναδική πηγή υπεραξίας. Η δε απόσπαση υπεραξίας εμφανίζει ανώτατα όρια που δεν επιτρέπουν την αντιστάθμιση της εξόδου εργατών από την παραγωγή λόγω της τεχνολογικής προόδου.

> «Η αύξηση της υπεραξίας, θα μπορούσε, μακροπρόθεσμα, να αντισταθμίσει την – συνεπεία της τεχνικής προόδου – προοδευτική μείωση του αριθμού των εργατών, μόνο αν ο χρόνος εργασίας μπορούσε να «παραταθεί επ' άπειρον» ή η αναγκαία εργασία μπορούσε να «μηδενιστεί», δύο υποθέσεις εντελώς παράλογες»,

σημειώνει ο Μαρξ. (τρίτος τόμος, σ.334). Επί της ουσίας, το επενδυόμενο ανά εργάτη σταθερό κεφάλαιο σ/μ, δηλαδή οι μηχανές που τίθενται σε λειτουργία ανά εργάτη, καθώς αναπτύσσεται η επιστήμη και η τεχνική, έχει αυξητικές τάσεις. Μακροχρόνια, μάλιστα, αυξάνεται με γρηγορότερο ρυθμό από το ποσοστό υπεραξίας υ/μ. Άρα το Κ τείνει να μειώνεται αφού ο παρανομαστής του, διαιρεμένος όπως και ο αριθμητής του με τον ίδιο αριθμό μ, μεγαλώνει περισσότερο από τον αριθμητή.

Η έκρηξη της παραγωγικότητας της εργασίας επομένως έχει «παράδοξες» επιδράσεις: Από τη μια αυξάνει την εκμετάλλευση, από την άλλη διαμορφώνει προϋποθέσεις βαθύτερης διαταραχής της σχέσης εκμετάλλευσης, πτώσης της κερδοφορίας του κεφαλαίου, πτώσης του ποσοστού κέρδους του.

Η αστική τάξη, εφόσον διαθέτει την πρωτοβουλία των κινήσεων, είναι αναγκασμένη να διαμορφώνει μια νέα στρατηγική απέναντι στις δυνάμεις, τις σχέσεις και τις μορφές που τείνουν κάθε φορά να συγκρούονται με τις διαρκείς επιδιώξεις της για υψηλά ποσοστά κέρδους. Να παίρνει μέτρα «που αναχαιτίζουν, επιβραδύνουν και εν μέρει παραλύουν αυτήν

την πτώση. Δεν αναιρούν το νόμο, αδυνατίζουν, όμως, την αποτελεσματικότητά του. Έτσι, ο νόμος επενεργεί μονάχα σαν τάση, η δε επενέργειά του προβάλλει χτυπητά (σ.σ. κατά την κρίση) μόνο κάτω από καθορισμένες συνθήκες και στην πορεία μακρόχρονων περιόδων». (τόμος 3, σελ. 301-302).

Τα μέτρα αυτά κατά το Μαρξ είναι: Η παράταση της εργάσιμης μέρας, η σύγχρονη αύξηση της εντατικότητας της εργασίας, η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας ειδικά στους κλάδους που παράγουν τα μέσα παραγωγής ώστε αυτά να γίνονται φτηνότερα, η ανεργία που συντελεί στην πτώση των μισθών. Οι ανισότιμες, επίσης, εξωτερικές εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ των αναπτυγμένων και των οικονομικά ασθενέστερων καπιταλιστικών χωρών που επιτρέπουν στους καπιταλιστές να αγοράζουν φτηνές πρώτες ύλες και να εισάγουν φθηνότερα τρόφιμα.

Η λήψη των παραπάνω μέτρων σε σύνδεση με την επίδραση της ταξικής πάλης, οδηγεί για μια περίοδο, στην αυξομείωση του ποσοστού κέρδους, σε μια αντιφατική εμφάνιση του νόμου. Γεγονός που προκάλεσε και προκαλεί θύελλα συζητήσεων πάνω στην ουσία του. Ένας νόμος όμως, άρα και ο νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους, είναι νόμος γιατί στην πραγματική κίνηση της οικονομίας και σε μακροχρόνια περίοδο, η κυρίαρχη τάση αναπόφευκτα κυριαρχεί πάνω στους κυριαρχούμενους, αντεπιδρώντες παράγοντες.

Πηγή: ΠΡΙΝ